

Ocene in poročila - Reviews and Reports

**Jure Gašparič in Katja Škrubej, ur.
Odvetnik in oblast: dr. Igor Rosina
(1900–1969).**

Ljubljana: Inštitut za novejšo
zgodovino, 2017, 234 strani, ilustr.

V monografiji *Odvetnik in oblast* sta prikazana življenje in delo dr. Igorja Rosine, ki izhaja iz družine uglednega mariborskega pravnika in politika dr. Frana Rosine. Politično, publicistično in poklicno se je Igor Rosina uveljavil v obdobju od sredine dvajsetih let do konca prve Jugoslavije. Čeprav je sodeloval v narodnoosvobodilnem gibanju, mu je povojna oblast odvzela pravico do opravljanja odvetništva. Prav njegova povojna usoda, značilna za številne intelektualce, tudi

pravnike, je vplivala na odločitve raziskovalcev Inštituta za novejšo zgodovino, da skupaj s sodelavcema s Pravne fakultete in Odvetniške zbornice Slovenije osvetlijo življenjsko in delovno pot Igorja Rosine v kontekstu »časa in prostora« ali širšem družbenopolitičnem okviru.

Urednika dr. Jure Gašparič in dr. Katja Škrubej sta za pisce o posameznih obdobjih in problemih pridobila njihove uveljavljene raziskovalce. Na njuno željo sta univ. prof. dr. Alenka Šelih in dr. Andrej Rosina uvodoma z izbranimi biografskimi podatki prikazala življenjsko pot in značajske značilnosti svojega očeta, kar je dragocen prispevek k njegovi celoviti podobi.

Monografija obsega 11 poglavij, ki so kronološko razdeljena na tri dele, na obdobje prve Jugoslavije, na medvojni čas in na prvo povojno obdobje. Razprava o življenju in delu Frana Rosine ima uvodni značaj in je pomembna za osvetlitev razmer, ki so vplivale na začetke sinove politične, društvene in poklicne dejavnosti. Dr. Filip Čuček je delovanje Frana Rosine v krajih službovanja prikazal v širokem okviru narodnopolitičnih razmer, posebej na Spodnjem Štajerskem v zadnjih letih habsburške monarhije. Opisal je njegovo delovanje v sokolskih organizacijah,

čitalnicah in denarnih ustanovah, zaradi odločnih nastopov za slovenstvo pa je bil leta 1896 izvoljen za poslanca štajerskega deželnega zbora v Gradcu. Njegova najvišja funkcija je bila izvolitev za podpredsednika Narodnega sveta za Štajersko septembra 1918, v kateri je zastopal liberalno Jugoslovansko demokratsko stranko. Pri njegovi pomembni vlogi v prevratnem času je avtor posebej poudaril zaslugo, da je kot načelnik mariborske Posojilnice z visokim kreditom omogočil generalu Rudolfu Maistru, da je opremil in gmotno poskrbel za svoje borce za severno mejo. Na strokovnem področju pa je poudaril tudi njegovo odločilno vlogo pri izdajanju stanovskega glasila *Odvetniška pisarna*.

Pomembno idejno, politično in organizacijsko delovanje Igorja Rosine v okviru liberalnega tabora med vojnama so v svojih razpravah temeljito osvetlili dr. Jurij Perovšek, dr. Jure Gašparič in dr. Anka Vidovič Miklavčič, ki je bila tudi prva pobudnica za monografijo o njem. Avtorji so si predstavitev Rosinovega delovanja razdelili tako, da ga je Perovšek osvetlil v dvajsetih letih, Gašparič v obdobju od šestojanuarske diktature 1929 do okupacije leta 1941, Anka Vidovič Miklavčič pa je podrobneje prikazala njegovo vodstveno vlogo v Zvezi društev kmečkih fantov in deklet (ZDKFD). Rosinov vstop v politično življenje sredi dvajsetih let sovpada z zaključkom njegovega pravnega študija na ljubljanski univerzi. Iz Perovškove razprave se vidi, da je prevzel pomembne funkcije v Slovenski kmetijski stranki (SKS) in ZDKFD, ki sta bili pomembna subjekta usmeritve liberalnega tabora tudi na agrarno področje. Posebej se je uveljavil s svojimi socialnogospodarskimi, idejnimi in narodnopolitičnimi nazori, ki jih je oblikoval v številnih člankih v strankinem glasilu *Kmetijski list*. Poudarjal je odločujoči pomen kmečkostanovskega gibanja kot poroka demokracije oz. branitelja pred komunizmom in kapitalizmom ter stališče, »da morata kmet in delavec postati subjekta in nosilca vse politične oblasti« (str. 44 in 46). Glede na pragmatično politiko katoliške Slovenske ljudske stranke v letih 1927 in 1928 pa je poudaril, da je edino SKS »prava zagovornica slovenskih narodnoemancipacijskih prizadevanj« (str. 52). Gašparič je za obdobje 1929–1941 ugotovil, da se je Igor Rosina hkrati z opravljanjem advokatskega poklica v novih razmerah »politično docela profiliral« (str. 60), kar je sprva kazal v člankih v *Kmetiskem listu*, kasneje pa zlasti v številnih prispevkih v mariborskem liberalnem časniku *Večernik*. Po prepovedi SKS je bil ob nadaljevanju dejavnosti v ZDKFD zelo aktiven tudi v liberalni Zvezi kulturnih društev v Mariboru. Za Rosinove publicistične in političnoprogramske prispevke v časopisju je značilno postopno oddaljevanje od nove liberalne, v prvi polovici tridesetih let režimske Jugoslovanske nacionalne stranke, zlasti od njenega unitarnega nacionalnega programa, ki je bil v nasprotju s slovenstvu predanimi kmečkimi množicami. Zlasti v drugi polovici tridesetih let je Rosina kot liberalni politik mlajše generacije oblikoval tudi stališča do vedno bolj zaostrenih razmer v Jugoslaviji in Evropi, ki kažejo njegovo politično preusmeritev k levici. To se še posebej kaže v razpravi Anke Vidovič Miklavčič o Rosini kot ideologu in aktivistu ZDKFD, ki je nastala kot prosvetno-kulturna organizacija. Tesno se je povezala s SKS, toda vztrajala je pri organizacijski samostojnosti. V tridesetih letih

je ZDKFD sodelovala s sokolskimi organizacijami in postopoma »postala središčna mladinska kmetijska organizacija v slovenskih vaseh« (str. 93). Rosina je kot njen tajnik in nato kot podpredsednik opravljala številne organizacijske naloge, idejnoprogramske članke pa je objavljala v glasilu ZDKFD *Grudi*. S svojim delovanjem je tehtno prispeval k usmeritvi ZDKFD v levičarsko narodnoobrambno gibanje ob začetku druge svetovne vojne.

Medvojni čas obravnavajo tri razprave, in sicer sta dr. Bojan Godeša in dr. Zdenko Čepič osvetlila tematiko, ki predstavlja širši okvir za opredelitve delovanja Igorja Rosine v letih 1941–1945, njegovo delovanje v Komisiji za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njegovih pomagačev pa je prikazal dr. Damijan Guštin. Godeša je razpravo začel z opisom njegove usode po nemški okupaciji, ko je Rosina advokatsko pisarno preselil iz Maribora v Ljubljano, kjer so ga italijanske oblasti februarja 1942 aretirale in je nato poldrugo leto preživel v zaporu in internaciji. Značajska doslednost mu ni dovoljevala, da bi za skrajšanje zapora prosil za politično posredovanje ljudi, ki so sodelovali z okupatorjem ali se opredelili za kolaboracijo. Njegovo sodelovanje v osvobodilnem gibanju je sledilo zavezniškemu priznanju partizanskega gibanja kot delu protifašističnega boja. Godeša je kot dober poznavalec problematike legalnosti in kontinuitete v času okupacije »kot temeljne usmeritve predvojne strankarske elite« (str. 98) zavrnil nekatere neverodostojne poglede nanj v nekaterih zgodovinopisnih delih. V sklepu je poudaril, da je bil Igor Rosina eden redkih predvojnih politikov, ki so dosledno spoštovali načelo zakonitosti. Čepič je v svoji razpravi posvetil posebno pozornost problematiki slovenske državnosti v osvobodilnem boju in vlogi pravnikov, med njimi je bilo največ odvetnikov, ki so se vanj vključili in sodelovali pri oblikovanju normativnih okvirov zanje. Ugotovil je, da se do septembra 1943 vodstvu osvobodilnega gibanja ni zdelo pomembno, da pri snovanju slovenske državnosti sodelujejo tudi pravni strokovnjaki. Navedel je vse pravnike, ki so v organih osvobodilnega gibanja opravljali pomembne funkcije, posebej pa opozoril na zadržke, ki so jih imeli vodilni komunisti do odvetnikov, predvojnih pripadnikov različnih meščanskih političnih strank. Ti so lahko opravljali predvsem različna organizacijska dela v organih ljudske oblasti. Zaradi odklonilnih stališč v predvojnih člankih je imel težave tudi Igor Rosina. Njegovemu prijatelju, mariborskemu kolegu Maksu Šnuderlu, je kot predsedniku Komisije za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih pomagačev šele avgusta 1944 uspelo doseči privolitev vodstvenih organov za vključitev Rosine vanjo. Čepič se je za osvetlitev – glede na ne vedno usklajene odnose med politiki in pravniki – oprl zlasti na Šnuderlov dnevnik. Ob sklepu je poudaril pomembnost pravne strokovnosti pri oblikovanju slovenske državnosti v osvobodilnem boju. Guštin je v razpravi podrobno opisal nastanek in naloge Komisije za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih pomagačev od ustanovitve februarja 1944 do njene ukinitve konec leta 1947. Po prikazu rezultatov njenega delovanja je osvetlil strokovno sodelovanje Rosine v osrednji komisiji in od oktobra 1944 v njeni podružnici za Štajersko oz. za severovzhodno Slovenijo, ki jo je do konca leta 1945 tudi vodil. Mariborska podružnica je opravila obsežno delo in njeni referenti so izdali nad

7000 odločb o storilcih vojnih zločinov. Rosina se je posvetil predvsem proučevanju postopanja nemške okupacijske uprave in nemške manjšine na Štajerskem. Avtor je ugotovil, da je v komisiji »tvorno in dejavno sodeloval« (str. 147) skladno s svojim pravnim znanjem in izkušnjami ter svojim idejnopolitičnim pogledom. Toda partijska karakteristika ga je označila za politično nezanesljivega in predviden je bil za odpust. Rosina se je v razmerah, ko je predvidel konec delovanja komisije marca 1946, odločil za ponovno opravljanje odvetniškega poklica.

Povojno usodo in delovanje Rosine so prikazali dr. Aleš Gabrič in dr. Peter Vodopivec z INZ ter pravnik dr. Katja Škrubej in Stanislav Fortuna. Gabričeva in Vodopivčeva razprava se med seboj prepletata, obe temeljita zlasti na proučevanju arhivov organov za notranje zadeve, do podatkov in analiz v njih pa sta oba avtorja enako kritična. Gabrič je uvodoma navedel primere odvetniškega in drugega delovanja, s katerim se je Rosina zameril oblastem in od sodelavca OF postal sumljiva oseba, na kar je vplivala tudi njegova predvojna politična dejavnost. Rosino so nato začeli nadzorovati sodelavci Organizacije za zaščito naroda (OZNE) in Uprave državne varnosti (UDV oz. po srbsko UDBE) in njegovo delovanje intenzivno spremljali do leta 1964, ko so ugotovili, da pri njem ni mogoče zaslediti aktivnega delovanja za opozicijo ter nadzor zato ni več potreben. Peter Vodopivec je v svoji razpravi analiziral poročila sodelavcev UDV, iz katerih se vidi, da je Rosina ostal »demokrat-individualist« ter »pristaš večstrankarskega sistema« (str. 198), posebej pa je poudaril, da je ob poskusu pridobitve za sodelovanje za UDV, ko je tekel postopek za ponovno pridobitev advokature, leta 1951 odločno odklonil »špiclanje« za svojimi znanci, ker se upira »njegovemu značaju in vzgoji« (str. 198–199). Zaradi svojih stališč do povojne politične stvarnosti je prišel tudi v hude konflikte s prijateljem Šnuderlom. Iz Rosinove korespondence z njim ter iz enostranskih in nepopolnih poročil policije se vidi, »da Rosina tudi v času neprikritih političnih pritiskov ni bil pripravljen odstopiti od svojih predstav o svobodi govora, parlamentarni demokraciji, večstrankarstvu in človekovih pravicah ter od svojih pogledov na odgovornost odvetnika ali sodno ugotavljanje individualne krivde«, pri presojanju političnih razmer v dveh povojnih desetletjih pa je imel »mnogo več posluha« (str. 194) kot tisti njegovi znanci, ki so se politični realnosti poskušali čim bolj prilagoditi. Gabričeva in Vodopivčeva razprava se med seboj dopolnjujeta v temeljitem opisu povojne Rosinove usode.

Katja Škrubej, prof. za pravno zgodovino, je Rosinovo življenje in delo predstavila predvsem v povezavi s težkim položajem Odvetniške zbornice kot inštitucije v politično občutljivem položaju njenih članov, ki so se bali celo oblastne ukinitve odvetništva. Uporaba šele pred kratkim urejenega dragocenega arhivskega gradiva Odvetniške zbornice ji je omogočila, da je tematiko svoje razprave osvetlila z novih vidikov in opozorila tudi na nekatere netočnosti v dosedanji literaturi. Z novimi podatki je prikazala odvzem odvetništva 39 oz. 35 dotedanjim članom Odvetniške zbornice leta 1947, med njimi tudi Rosini, pri čemer je poudarila, da so bili razlogi zanj v nasprotju z drugimi »globoko politični« (str. 194). Delovanje Odvetniške zbornice je prikazala od udejanjenja okupatorjevih zahtev za izključitev članov osvobodilnega

gibanja marca 1944 do novega ustanovnega občnega zbora julija 1947, na katerem je bilo izvoljeno njeno vodstvo. V vmesnem obdobju je zbornico vodil komisar, ki ga je imenoval minister za pravosodje, krščanski socialist dr. Jože Pokorn. Komisar, tudi predvojni krščanski socialist, je v sodelovanju z odvetniškim sosvetom vodil njeno delovanje, tudi vidiranje legitimacij, ki so bile pogoj za izvajanje odvetništva, za katere so morali pozitivno mnenje dati odbori OF. V tem času je Rosina sodeloval z Odvetniško zbornico kot zaupnik mariborskih sodelavcev in delegat ministrstva za pravosodje. Avtorica je v obdobju komisariata ugotovila »presenetljivo visoko stopnjo ohranjenosti (ali dopuščene) avtonomije delovanja« Odvetniške zbornice, za kar so imeli po njenem mnenju zasluge prav krščanski socialisti. Za Igorja Rosina pa je ob koncu poudarila, da mu je bila advokatura vrnjena šele leta 1961, po tem, ko je postala Odvetniška zbornica pri sprejemanju svojih članov formalno samostojna. Monografijo zaključuje prispevek odvetnika Stanislava Fortune, ki je poudaril, da si je Rosina s svojim klasičnim načinom opravljanja odvetništva »nakopal srd ljudske oblasti«, odvzem odvetništva leta 1947 pa ocenil »za navadno politično lustracijo« (str. 209). S prepovedjo njegovega odvetniškega delovanja je bilo slovensko odvetništvo »v času poveljnih preizkušenj oropano njegove pokončne osebnosti« (str. 210).

Monografija o Igorju Rosini ima s pritegnitvijo pravnikov interdisciplinarni značaj in je pomembna kot posebna oblika izvajanja inštitutovega raziskovalnega programa Idejnopolični in kulturni pluralizem in monizem na Slovenskem v 20. stoletju, znotraj katerega so raziskovalci usodo posameznika vtkali v širok družbenopolitični okvir. Svoje izsledke so bogato dokumentirali v znanstveno-kritičnem aparatu. S seznama virov in literature pa je razvidno, da so arhivsko gradivo proučevali v devetih arhivskih ustanovah, precej dokumentacije pa so pisci razprav uporabili prvi. Prav tako so uporabili tudi številne časnike, edicije virov in pravne vire ter vso relevantno literaturo. Izid interdisciplinarne monografije o Igorju Rosini in odnosu oblasti do odvetništva kot pomembne sestavine sodne veje oblasti pa je tudi nova obogatitev opusa Založbe Inštituta za novejšo zgodovino.

Miroslav Stiplovšek